

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1966

Cilt : XIV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1967

Yayın Komisyonu :

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN, *Dekan*

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, *Başkan*

Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU

Prof. M. Tayyib OKIÇ

Doç. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU

Doç. Dr. Bahriye ÜÇOK

Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, *Sekreter*

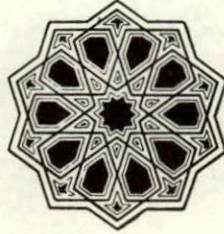
Yıl : 1966

Cilt : XIV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1967

DERGİMİZİN BU SAYISI,
ÖLÜMÜNÜN 400. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA
KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN
AZİZ HÂTIRASINA SUNULMUŞTUR

Kanunî Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferine giderken Erdel beyi'ni kabulü,
Bak. Feridûn Ahmed, *Nüzhetu'l-Ahbar der Sefer-i Sigetvar*, v. 16 b, TSMK, Hazine 1339.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN, <i>Celâl-zâde Salih'in Süleyman-nâmesi</i>	1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, <i>L'amour Divine et La Danse Mystique</i>	13
Prof. M. Tayyib OKIÇ, <i>Hadiste Tercümân</i>	27
Doç. Dr. Cavit SUNAR, <i>Tasavvuf ve Kur'an</i>	53
Doç. Dr. İbrâhim Agâh ÇUBUKÇU, <i>Türk Filozofu Fârâbî'nin Din Felsefesi</i>	67
Doç. Dr. Bahriye ÜÇOK, <i>İslâmda Mûsiki Üzerine</i>	83
Doç. Dr. Hikmet TANYU, <i>Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları</i>	95
Dr. Talât KOÇYIĞİT, <i>Ahâd Haberlerin Değeri</i>	125
Osman KESKİOĞLU, <i>İslâmın Bugününe Bir Bakış</i>	143
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Mehmed Nazmi Paşa</i>	155
Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslâm Felsefesinin Doğuşuna Dair</i>	175
Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, <i>Tunusta Dayıların Ortaya Çıkışı</i> ..	189
Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, <i>ظهور الديات بالقطر التونسي</i>	203
Osman KESKİOĞLU, <i>Ahmet Cevdet Paşa</i>	221
Süleyman ATEŞ, <i>Zikir</i>	235
Dr. S. al-MUNACCİD, Çev.: Dr. M. HATİBOĞLU, <i>Arabça Yazmaların Neşir Kaideleri</i>	245
Prof. H. BODENSTEIN, Çev.: B. MAKSUDOĞLU, <i>Yarının Öğretmeni Neleri Bilmelidir?</i>	263

Nekroloji :

Fevziye Abdullah TANSEL, *Memleketimizin Acı Kaybı : Fuad Köprülü* 267

Kitap Tanıtma ve Tenkidleri :

Prof. M. Tayyib OKIÇ, *Dımaşktaki Fransız Enstitüsünün Son İslamî Neşriyatı* 283

Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY, *God and Man in the Koran* 293

Dr. İsmail CERRAHOĞLU, *Warakat ‘ani’l-Hadaret’l-‘Arabıyya* 295

Dr. İsmail CERRAHOĞLU, *Histoire de l’Ecole Malikite* 301

Prof. Dr. Tayyib OKIÇ, *Hedâik Fecrinâ* 307

Doç. Dr. Cahit ŞİNAAR, *Yabancı ve Kur’an* 313

Doç. Dr. İbrahim Ağabı TURKÜL, *Türk Felsefesi* 317

Doç. Dr. Bahadır BÖK, *İstanbul Meseleleri* 323

Doç. Dr. Hikmet TANYU, *Yahudiğin Kültürel Katkıları ve Akademi* 329

Doç. Dr. Talat KOCYİĞİT, *Abdülhakem Hâfız* 337

Osman KESKİNGİL, *İslamın Bugünkü Durumu* 343

Fevziye Abdullah TANSEL, *Mehmet Akıncı Paşa* 353

Dr. Hasan ATAY, *İslâm Felsefesinin Bugünkü Durumu* 357

Dr. Mehmet MAKSUDÖĞLU, *Türkçe Dilinin Geçmiş ve Geleceği* 369

Dr. Mehmet MAKSUDÖĞLU, *İslâm Felsefesi* 373

Osman KESKİNGİL, *İslâm Felsefesinin Bugünkü Durumu* 381

Osman KESKİNGİL, *İslâm Felsefesinin Bugünkü Durumu* 387

Dr. S. al-MEZVACI, *Çevre, Dr. M. HATİBOĞLU, Çevre ve İnsan* 393

Osman KESKİNGİL, *İslâm Felsefesinin Bugünkü Durumu* 397

Prof. H. RUDENSTEIN, *Çevre, B. MAKSUDÖĞLU, Çevre ve İnsan* 403

Nekroloji

MEMLEKETİMİZİN ACI KAYBI*

Prof. Dr. FUAD KÖPRÜLÜ

FEVZİYE ABDULLAH TANSEL

Türkiye'mizin ilim ve tefekkür hayatında mübeşşir ve rehber, eski Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Fuad Köprülü'yu, 28 Haziran, 1966'danberi ebediyen kaybettik. Böyle acı bir vesileyle, Türk Tarih Kurumu'nun değerli üyesi bu mümtaz tarih âlimimizin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi veriyoruz.

Prof. Mehmed Fuad Köprülü, sâbık Dîvân-ı Hümâyûn Beylikçisi Köprülüzâde Afif Bey'in oğlu, eski Bükreş sefiri Ahmed Ziya Bey'in ortanca oğlu, Beyoğlu İkinci Cezâ Başkâtibliği'nden emekli İsmâil Fâ'iz Bey'in oğludur. Annesi, İslimiye eşrâfından ve ulemâdan Ârif Hikmet Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dır.

Prof. Fuad Köprülü, 4 Aralık, 1890 (21 Rebî'u'l-âhir, 1308/22 Teşrinisânî, 1306)'da, İstanbul'da, Sultan Mahmud türbesinin karşısındaki konakta doğdu. Ceddi, xvii. asrın ortasında Sultan Mehmed IV.'e Sadr-i a'zamlık eden Köprülü Mehmed Paşa'dır ve bu âilenin ilk beşi, bu yüksek devlet mevki'ini muhâfaza etmiş, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nu, muvakkaten, yılmaktan kurtarmış, canlandırmıştır; işte, Köprülü âilesinin bu yeni torununa, ceddinin nâmını yaşatmak için Mehmed Fuad adı verildi.

Fuad Köprülü, Ayasofya Merkez Rüşdiyesi'ni pekiyi derece ile bitirdikten sonra, 1907-1910 yılları arasında Mekteb-i Hukûk'a devam etmiş, husûsî olarak Fransızca öğrenmiştir. Hukûk tahsilini niçin tamamlamadığını kendisinden dinleyelim: "Yine, ilme olan aşkımdan, yüksek

* 1924'de, İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Fakültesi'nin İlahiyât Şûbesi'nde Türk Din Tarihi dersi okutmuş olan Prof. Fuad Köprülü hakkındaki bu *Nekroloji*, Türk Tarih Kurumu'nun *Belâten*'inden iktibâs edilmiştir (C. xxx., nu. 120, Ekim, 1966).

bir mektep bitirmedim. Anlatayım, İ'dâdiye'den sonra, Hukuk'ta üç sene okudum. İmtihanlarımda gâyet muvaffak oldum; lâkin Hukuk'ta, büyük bir hayâl kırıklığı ile karşılaştım. Tedrisât, son derecede fenâ idi. Benim, talebesi bulunduğum 1907 Dârü'l-Fünûnu bir âlemidi. İslâm hukûkunu okutan hocalardan istifâde etmediğimi söyleyemem. Ancak, yeni Avrupa ilimlerini okutanlar lisan bilmezlerdi. Elllerine geçmiş yalan yanlış tercemelerden, emînim kendileri de birşey anlamayarak, ders verirlerdi ki, ben bu eserleri, elimde bulunan asıllarından okumağı tercih ederdim. Fıransızca'yı, hocalarımın daha iyi biliyordum; hattâ bâzi dersleri, bâzi bahisleri, onlardan daha çok önce ve daha iyi öğrenmiştim. Hukûk'ta fazla kalmak, zaman kaybetmekten başka birşey değildi. Bir diploma için de bunu göze alamıyordum. Kendi başıma kendimi daha iyi yetiştireceğimi anlamıştım. Sonra, benim ihtisâsını yapmak istediğim ilim sâhasının mektebi yoktu ki, ben oradan me'zûn olabileyim.. O zamanki mektepler, ilmî müessesât çok geri idi. Bunun için, kendi kendimi yetiştirmeye karâr verdim. Yoksa, niyetim mektep bitirmek olsaydı, buna, hem de fevka'l'âde tarafından, muvaffak olacağıma şüphe yoktu; fakat, tek başıma kendimi yetiştirmek için işe başladığım zaman büyük müşküller karşısında kaldım¹."

Küçük yaşlardanberi araştırmacı zihniyetle, sürekli olarak, bilhassa edebiyat, tarih, sosyoloji ve tenkid sâhasında eserler okuyan Fuad Köprülü, onüç-ondört yaşında iken şiir yazmağa başlamıştı; 1908'de neşriyât hayatına atıldı. Hukuk tahsil ettiği sırada, 1908-1910 yılları arasında *Mehâsin* ve *Servet-i Fünûn* mecmualarında, *Tanin* gazetesinde şiirleri, edebiyat, san'at mes'eleleri, sosyoloji, tenkid sâhasında birçok makâleleri, *Hayât-ı Fikriye* adlı te'lif, Dr. Gustave Le Bon'dan dilimize çevirdiği *Rûh-i Siyâset ve Müdâfa'a-i İctimâ'îye*, Henri Becque'den terceme ettiği *Paris Kadını* adlı üç perdelik komedisi de kitap hâlinde basılmıştı.

Fuad Köprülü yirmi yaşında idi ve kendi çalışmasıyla sâhasını bulmuştu; 1910-13 yılları arasında Mercan ve Kabataş liselerinde ve kâleten edebiyat, İstanbul Lisesi'nde Türkçe ve edebiyat, Galatasaray Lisesi'nde edebiyat hocahklarında bulundu. Bu arada, memleketimizde milliyet, türkçülük fikirlerini araştırmalara dayanarak yayma gâyesiyle

¹ Hikmet Feridun Es, *Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam*, Yedigün mec., 5 Aralık, 1939.—Kandemir, *Prof. Fuad Köprülü Diyor ki*, *Son Saat* gazetesi, 4 Şubat, 1951.

1908 Aralık ayında teşekkül eden Türk Derneği'nin, 1911 Ağustos'unda kurulan Türk Yurdu Cemiyeti ile, bunun devâmı olarak 1912 Mart'ında çalışmalarına başlayan Türkocağı'nın âzâları arasında Fuad Köprülü de vardır ve sonucu teşekkülde, hars hey'etine dâhil bulunuyordu².

20 Aralık, 1913 (7 Aralık, 1329)'de —Hâlid Ziya Uşaklıgil'in istifâ-sıyla boşalan— İstanbul Dârü'l-Fünûnu Türk Edebiyatı Tarihi müder-risliğine ta'yin edilen Fuad Köprülü, hem kendi ilmî çalışmaları için elverişli, hem yetiştireceği genç nesillere yol gösterme husûsunda daha verimli bir vazifeye getirilmişti. Hocalık, üniversite hocalığı, Prof. Fuad Köprülü'nün en sevdiği bir meslekti; bu sevginin tabîî neticesi olarak, "En çok hoşlandığım şey, talebelerimden birinin iyi bir eser yazmasıdır ki, bu bana sonsuz bir saâdet verir; hamdolsun, ara-sıra da olsa, bu saâ-dete ermek nasîb oluyor.. Dünyaya yeniden gelsem, yaşamağa yeni baştan başlasam, aynı yolda yürümekte bir lâhza tereddüd etmezdim"³ diyordu. Üniversite hocalığına başladığı 1913'de, Fransız ilmî metodla-rından, şahsî araştırma ve tecrübelerinden faydalanarak *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl* adlı mühim makâlesini neşretti; böylece, metodlu, ciddi çalışmaları için sağlam temeli atmış oluyordu. Otuz yıl, yol gösterdiği, asistanları ve talebeleriyle, şahsiyetinin ve bilgisinin yarattığı ilmî hava içinde mükemmel bir üniversite hocası olarak çalışmıştır.

Fuad Köprülü'nün sâhası esas bakımından Türk Edebiyatı Tarihi idi ve o, bu husustaki çalışmaları ilerledikçe, Türk tarihinin başka şû-beleri üzerinde de tedkiklerde bulunmuştur. İşte bu sebeple, üniversite hocalığı yalnız Türk Edebiyatı Tarihi Kürsüsü'ne inhisar etmez: 1924'de İlahiyât Fakültesi'nde Türk Dîn Tarihi, 1923–29 arasında ve 1935'den sonra bir müddet İstanbul'da Mülkiye Mektebi'nde ve Ankara'da bu-nun devâmı olan Siyâsal Bilgiler Okulu'nda Siyâsî Tarih, Türk Müesse-seler Tarihi, Türkiye Tarihi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Orta-zaman Türk Tarihi kürsülerinde ders vermiş, 1926–29 arasında Güzel San'atlar Akademisi (o zamanki adıyla Sanâyi'-i Nefise Mektebi)'nde Medeniyet Tarihi hocalığında bulunmuştur. 1923'de İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Fakültesi Reisliği'ne, 1934'de dekanlığa seçilen Prof. Fuad Köprülü, bir ara Maârif Vekâleti'nde de vazife almıştır; 1923'de Maârif Vekâleti Te'lif ve Terceme Hey'eti Reisliği'ne ta'yin edilmişse de,

2 *Türk Yılı*, toplayan: Yusuf Akçura, İst., Yeni Matbaa, 1928, s. 436. v.d.

3 Kandemir, *ayn. mülâkât.*

bunu kabûl etmemiş, fakat 1924'de, bu vekâletin Müsteşar'ı olarak sekiz ay verimli çalışmalarda bulunduktan sonra istifâ etmiştir.

Prof. Fuad Köprülü yalnız iyi bir hoca değil, aynı zamanda iyi bir teşkilâtçı idi; bu işe, henüz onsekiz yaşında iken, 1908'de Türk Derneği âzâhlığıyla başlamış, 1910'da liselerin edebiyat programları ilk def'a onun tarafından tanzim edilmiş⁴, 1911-12'de teşekkül eden Türk Yurdu Cemiyeti'nin ve Türkocağı'nın çalışkan üyesi olmuştu. Memleketimizde ciddî usûl ve ihtisas üzerine kurulmuş ilmî bir cereyan vücûde getirmek maksadı ile 1914'de teessüs eden Türk Bilgi Derneği'nin Türkiyât Şubesi'nin âzâ ve umûmî kâtibi idi⁵. 1915'de, Ali Emîri Efendi'nin reisliğinde teşekkül eden Âsâr-i İslâmiye ve Millîye Tedkik Encümeni'nin umûmî kâtibi olarak yine Prof. Fuad Köprülü'yü görürüz⁶. Cumhuriyet'in ilânından sonra, bilhassa Maârif sâhasındaki işlerin düzenlenmesi için bir İlmî Hey'et teşkil edilmişti; hey'ete seçilenler arasında Ziya Gökalp, Ağaoglu Ahmed v.b. âzâlar arasında Prof. Fuad Köprülü de vardı ve çalışmaları 1923-24'de devam etmiştir⁷. 1924'de, kendi hazırladığı programını ciddî sûrette tatbik ettiği ve müdürü bulunduğu Türkiyât Enstitüsü'nü kurdu. 1927'de Tarih Encümeni Reisliği'ne seçilmiştir.

Prof. Fuad Köprülü, yukarıda bahsettiğimiz ilmî teşekküllerin organı olan, veyâ kendi müdürlüğü altında neşredilen mecmualardaki ciddî neşriyatıyla kendisini tanıtmıştır: Müdürü bulunduğu mecmualar, ilk cildi 1915'de çıkan *Millî Tetebbu'lar Mecmuası*, Türkiyât Enstitüsü'nün organı olarak 1925'denberi neşrine devam edilen *Türkiyât Mecmuası*, 1931-39 arasında iki cilt hâlinde basılan *Türk Hukuk ve İktisad Tarihi Mecmuası*, Celâl Sâhir'in vefâtı üzerine müdürlüğüne getirildiği ve 1936 Eylül'ünden 1941 Ağustos'una kadarki sayılarına ilmî bir hüviyet kazandırdığı *Ülkü mecmuası*, 1941-42 yılına âit bir cildi basılan (Ankara, 1944) *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, yalnız kendisinin değil, çevresine topladığı şahsiyetlerin de muhtelif sâhalardaki ciddî çalışma-

4 Prof. Fuad Köprülü, *Orta Tedrisât'ta Edebiyat Programı Mes'alesi*, *Hayat* mec., c.ii., nu. 37, II Ağustos, 1927.

5 *Türk Bilgi Derneği, Bilgi Mecmuası*, c.i., yıl-1, nu. 6, Nisan, 1330/1914, s. 646. v.d., s. 658.

6 *Türk Yurdu* mec., c. viii., 2 Nisan, 1331/15 Nisan 1915, s. 3.

7 Osman Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, c.v., 1943, s. 162 v.d.—*Hâkimiyet-i Millîye* gazetesini, nu. 867, 17 Temmuz, 1923.

larını içine alır. 1936'da *Türk Halk Edebiyatı Ansilopedisi*'ni tek başına çıkarmıştır. Fuad Köprülü'ye gerek bunlarda, gerek *Servet-i Fünûn*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua* v.b. mecmualarda ve günlük gazetelerdeki yazıları az zamanda şöhret kazandırdı; Batı âlimlerinin dikkatini çeken, bilhassa, 1913'de *Bilgi Mecmuası*'nın ilk sayısında çıkan *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl*, 1915'de *Millî Tettebu'lar Mecmuası*'nın birinci ve ikinci cildindeki *Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzı'nın Menşe' ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe* ile, *Türk Edebiyatı'nın Menşe'i* başlıklı ve üç-beş forma tutan etraflı tedkikleridir. 1919'da basılan *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* adlı kitabı, ona, Fransız, Alman, Macar, Rus ilim adamları arasında haklı bir şöhret kazandırmıştır⁸; kendisi de, Avrupa ilim âlemiyle ilk temâsının bu eseriyle başladığını, ondan sonra muhtelif Avrupa ilim mecmualarında neşriyâtta bulunduğunu söyler⁹. 1920-21'de *Anadolu'da İslâmiyet, Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Te'sirleri* başlıklı mühim makâleleri, ilk iki cildini bastırduğu *Türk Edebiyatı Tarihi* şöhretini büsbütün artırdı; kurduğu Türkoloji sâhasının otoritesi olmuştu. İşte bu sebeple, muhtelif ilmî kongralar dolayısıyla ve muhtelif ilim müesseseleri tarafından da'vetle, memleketimizi ve Üniversite'yi onun temsil ettiğini görürüz:

1923'de, Paris'teki Dînler Tarihi Kongrası'na, memleketimiz nâmına Prof. Fuad Köprülü, *Bektâşilik'in Menşe'leri* ve *Eski Türkler'de Sîhrî Bir An'ane: Yağmur taşı* adlı araştırmalarıyla iştirâk etti. 1925'de, Rus Ulûm Akademisi'nin ikiyüzüncü senesini kutlama merâsimine, 1926'da, Bakû'da Türkîyât, 1928'de Oxford'da Müsteşriklar, 1929'da Londra'da Dînler Tarihi, Harkof'ta Müsteşriklar Kongraları'nda hükümet ve üniversite adına Murahhas olarak bulunmuş, bu münâsebetle okuduğu raporlar, kongra zabıtlarına alınmıştır. 1934'de, Firdevsî'nin doğumunun 1000'inci yıldönümünü kutlama merâsimi dolayısıyla, memleketimizi temsil etmek için Tahran'a gönderilmiştir.

Kendisini tamâmiyle ilme veren, eserleri Doğu ve Batı'da tanınan Prof. Fuad Köprülü'nün, çevresindeki bâzı kimselerin kıskançlıkları

8 Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İkinci Basım, Ankara Üniversite Basımevi, 1966, Önsöz, s.xvi-xx.—Nihad Sâmî Banarlı, *Avrupalı Âlimler ve Fuad Köprülü*, *Meydan* mec., nu. 82, 83, 84; 9, 16 ve 22 Ağustos, 1966.

9 Kandemir, *ayn. mülâkât*. 1921'den başlayarak, Avrupa'nın muhtelif mecmualarında Fransızca, Almanca birçok makâleleri basılmıştır.

yüzünden, bir ara, baremin tatbîkî sırasında —yüksek mektep me'zûnu olmadığı ileri sürülerek— yerine edebiyat Fakültesi Reisliği için bir başkası seçildiğini, Dârü'l-Fünûn Dîvânı'nca, beşinci derece müderrisliğe indirildiğini görüyoruz; fakat, bir müddet sonra hak yerini bularak, 1933'de Ordinaryus Profesör olmuştur. Devamlı, ciddî çalışmalarının Avrupa ünivertiseleri tarafından nasıl takdirle karşılandığını kendisine verilen şu doktorluk pâyeleri, Haberleşme ve Şeref âzâlıkları isbât eder: 1927'de Heidelberg, 1937'de Atina Üniversitesi, fahrî doktorluk pâyesini vermiştir; bu arada 1934'de, Sorbonne Üniversitesi tarafından dâvet edildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında Sorbonne'da verdiği üç konferans, 1935'de Paris'te Fransızca olarak basıldı ve 1939 Kasım'ında aynı üniversite tarafından kendisine fahrî doktorluk ünvanı verildi; Prof. Köprülü bu münâsebetle “Bu, benim ilim hayatımın en değerli mükâfatı oldu. Sorbonne üstünde Türk Bayrağı dalgalanırken, Üniversite'ye Fransız Reiscumhuru girmişti. Kendilerine, beni, Türk Âlimi diye takdim ettiler. Elimi sıktı, gâyet nâzikâne tebrik etti. Bi'lcümle milletlerarası sâhadaki akisler, takdirler insanı çalışmak, daha büyük işler, daha büyük muvaffakiyyetler yaratmak için âdetâ arkasından iten bir sâ'ık olur. Dünyanın her tarafında ilmin bir tek ölçüsü, bir tek kantarı vardır; o da milletlerarası ölçü, milletlerarası kantardır. Bu ölçüye vurulup kıymeti takdir edilmeyen bir eserin, müsâadenizle, ilmî mâhiyyeti hakkında hiçbir şey söylenemez ve emîn olunuz ki, yeryüzünün hangi bucağında çıkarsa çıksın, kıymetli bir eser derhâl milletlerarası dünyanın dikkatini üzerinde toplar. Belki, umûmî olmayan lisânlardaki edebiyat eserleri biraz kendilerini geç gösterirler; fakat onların da dikkati celbetmemeleri imkânsızdır” diyor¹⁰.

Yabancı memleketlerin birçok ilim müesseseleri, Prof. Fuad Köprülü'yü Haberleşme ve Şeref âzâlıklarına seçmişlerdir. Sovyet İlimler Akademisi'nin 5 Kasım, 1925 tarihindeki celsesinde Haberleşme âzâlığına seçildiği, kendisine 20 Kasım, 1925 tarihli takdîrkâr mektupla bildirilmiştir. Macar Şark Tedkikleri İlim Cemiyeti'nin Haberleşme âzâlığı'na seçilmesi de bu sıralardadır ve kendisine 10 Ocak, 1926'da haber verilmiş, daha sonra diploma da gönderilmiştir; fakat, Türkiye topraklarının büyük kısmının Sovyet Gürcistanı'na verilmesi hakkında komünist Gürcü bilginlerinin propaganda mâhiyyetindeki yazılarına ver-

10 Bk., bu yazıdaki not - I.

diği sert, susturusu cevaplar yüzünden¹¹, 1948'de, Sovyet İlimler Akademisi evvelce verdiği bu âzâhğı geri aldı. 1929'da Çekoslovak Şark Cemiyeti, Alman İmparatorluğu Arkeoloji Enstitüsü, 1939'da Macar İlimler Akademisi Muhâbir âzâhğı'na seçildi; 1947'de Amerikan Şark Cemiyeti (American Oriental Society) tarafından Şeref üyeliği verildi. Prof. Fuad Köprülü, Ford vakfının ve Harvard Üniversitesi'nin müşterek programı gereğince ve bu üniversitede Türk tarih ve edebiyatı üzerinde araştırmalarda bulunmak için dâvet edildi; 13 Eylül, 1958 - 2 Temmuz, 1959 arasında Amerika'da tedkiklerde bulunmuş, Harvard'da ve Columbia Üniversitesi'ne bağlı Yakın ve Orta-Şark Dilleri (Near and Middle East Languages) Enstitüsü'nde konferanslar vermiş, yine 1959'da, kendisine, Amerikan Tarih Cemiyeti tarafından şeref üyeliği tevcih olunmuştur. 25 Kasım, 1964'de Ankara'da Macar Sefâreti'nde, yetiştirmiş olduğu ve çoğu üniversite tedris hey'etine mensup talebelerinin de bulunduğu samimî toplantıda, kendisine Macar Sefiri İmre Kutas vâsıtasıyla, Macar İlimler Akademisi'nin 1939'da tevcih ettiği Haberleşme âzâhğı'nın bu def'a Şeref üyeliği'ne çevrildiğini bildiren diploma verilmiştir. Yine 1964'de, Londra'daki Şark ve Afrika Tedkikleri Mektebi (School of Oriental and African Studies)'nin Haberleşme üyeliği'ne seçildi. Yukarıda verilen bilgiden anlaşılacağı üzere, üç Avrupa üniversitesinden fahri doktorluk, yabancı sekiz ilim müessesesinden Haberleşme ve Şeref âzâhğı verilmiş, memleketimizde de bir takdir nişânesi olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından, 4 Mart, 1939'da, Köprülü'nün tedris hayatının yirmibeşinci yılını doldurması münâsebetiyle bir merâsim tertip edilmiş, eserleri hakkında *Bibliyografya*'lar, doğumunun altmışıncı yılı münâsebetiyle iki *Armağan* basılmıştır (Bk., bu yazımızdaki 13-15'inci notlar).

*

Prof. Fuad Köprülü, 1935'de siyâsî hayata atılarak Kars'tan Millet Vekili seçildi; 1943'e kadar İstanbul ve Ankara üniversitelerindeki hocahklarını da bırakmayarak siyâsî hizmetlerde bulundu. Türkiye'nin İkinci Cihan Harbi'ne kadarki siyâsetine uygun olarak, Alman ve Japonlar'a karşı açılan savaşa girmemek husûsunda verilen takrîre iştirâkle bu fikri, Millet Meclisi'nin gizli celsesinde harâretle müdâfaa etti

¹¹ Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İkinci Basım, 1966, Ön-söz, s. XIX, not - 10.

(23 Şubat, 1945). Türkiye'nin tek parti siyasetiyle idâre edilemeyeceği alâmetleri belirmişti. Fuad Köprülü, 19 Eylül, 1945 tarihli *Vatan* gazetesinde çıkan *Demokrasi Ruhu* başlıklı makâlesinde totaliter rejimlerin yaşayamayacağı, memleketimizde demokrasi ruhu yaratmak için, siyâsî ve başka sâhalarda yapılması lâzım gelen şeyler üzerinde durduğundan, bilhassa bu ve daha önceki siyâsî neşriyatından dolayı C.H.P.'den ih-râc edildi. 1946'da İstanbul'dan Millet Vekili seçilmişti; 7 Ocak, 1946'da aynı fikirde olan üç arkadaşıyla Demokrat Parti'yi kurdu; Partisi, 14 Mayıs, 1950 seçimlerini süpürücü ekseriyetle kazandı. Bunda, Prof. Fuad Köprülü'nün 1945-50 arasında gerek Meclis kürsüsünden serbestçe tenkidlerinin, gerek muhtelif günlük gazetelerde basılan tek parti rejimi aleyhindeki neşriyatının da mühim te'siri olmuştur.

Prof. Fuad Köprülü, 22 Mayıs, 1950'de Dışişleri Bakanlığı'na seçildi. Yeni hükûmetin dış siyâseti, onun liderliğinde, Türkiye'ye şerefli bir yer kazandırdı. Millet Meclisi'nin 19 Aralık, 1951'deki toplantısında, siyâsetinin dayandığı temelleri bildirmişti: "Sulh ve emniyetin muhâfazası, doğru yoldaki bütün milletlere hürmet, istiklâl ve diğer halkların, memleketlerinin tamamiyeti... ve bunlara düşman olanlara karşı şiddetli, cesûrâne vaz'iyet almak...". İş başına gelir gelmez, Garb demok-rasisine uygun siyâsetiyle Şark'ın başlıca tabyası demek olan Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınması için, bu teşkilâta mensup devletlerle siyâsî münâsebetlere girişti. Selefî Necmeddin Sadak tarafından ilk adım atılmıştı; "Amerika'nın Türkiye'ye alâka duyması için acı bir imtihan" diye vasıflandırdığı ve Meclis kürsüsünde kendisinin de müdâfaa ettiği üzere Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Askerî Kuvvetler'ine Kore'de yardımı çok te'sirli olmuştu. 1951 Mayıs'ında Amerika, derhâl, Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınmasını tasvip etti; Temmuz'da Büyük Britanya buna râzî oldu ve bu yılın Eylül'ünde, Atlantik Paktı Konseyi, Ottawa'da, Türkiye'nin, Şimâli Atlantik Paktı Teşkilâtı'na alınması için ittifâkla karâr verdi. Fuad Köprülü'nün bundan sonraki hedefi, Balkan memleketlerinin emniyete alınması için askerî bir teşkilâtın kurulmasıydı; Yunanistan ve Yugoslavya ile devamlı temas ve çalışmaları sonunda, 25 Şubat, 1953'de Üçlü Pakt, Atina'da ilk şeklini aldı ve bu üç devletin Dışişleri Bakanları, 28 Şubat'ta, Ankara'da, beş yıllık ittifâk ve yardım paktını imzâladı; bu arada Türk-Yugoslav ticâret anlaşması da, yine Ankara'da imzâlanmıştır. Köprülü, gelecekteki siyâsetini de zimnen anlatmıştı: İtalya için kapı açtı.

Köprülü, iktidâra geçtikten iki-üç yıl sonra vaadlarını unutan, programını tatbik etmeyen kendi partisini, ta'kibettiği siyâsetten uzaklaştırma husûsundaki gayret ve mücâdelelerden sonra, 5 Temmuz, 1957'de Demokrat Parti'den resmen istîfâ ile siyâsî fikir ve tenkidlerini günlük gazetelerde, makâleleri vâsıtasıyla neşretmeğe başladı. Yine 1957'de Hürriyet Partisi'nde bir müddet çalışmıştır.

Prof. Fuad Köprülü, 27 Ağustos, 1960'da, en sevdiği varlık olan annesi Hatice Hanım'ı kaybetmişti. Bu acı hâdiseden hemen az sonra, en derin ıztıraplar içinde yaşadığı o günlerde, 6-7 Eylül hâdiselerinde suçlu görüldüğü bâhanesiyle tevkif ve Yassıada'ya sevkedildi. Bu münâsebetle, Amerika'nın muhtelif üniversitelerine mensup dokuz Profesör'ün, Harvard'dan H.A.R. Gibb, Columbia'dan T.Halasi-Kun, D.R. Rustow, J. Schacht, Utah'dan F.R. Latimer, Washigton'dan N.N. Pöppe, Michigan'dan J. Steward-Robinson, California'dan A.Tietze, Princeton'dan W.Thomas'ın imzâsıyla, Cemal Gürsel'e —biri kopyası Ankara, İstanbul gazetelerinin hepsine— 14 Ekim, 1960 tarihli bir mektup gönderilmişti. Bunda, "Türk kânunlarının adâleti yerine getireceğinden şüphelenerek, dünya çapında meşhur, doğruluğu inkâr götürmez, devlet idâresinde mâhir ve Türkiye'nin Şimâlî Atlantik Paktı Teşkilâtı'na girmesini te'min eden şerefli arkadaşları Prof. Fuad Köprül hakkında, acele olarak Millî Birlik Komitesi'nin dikkatini çekmek istediklerini" bildirmişlerdir. 1961 Ocak ayı başında, suçlu görülmediğinden serbest bırakıldıysa da, bu dört aylık mevkûfluk, onda, rûhen ve bedenen sarıntı yapmamış değildir.

Prof. Fuad Köprülü, 18 Aralık, 1961'de bâzı arkadaşlarıyla birlikte, Demokrat Parti gibi liberal bir program ta'kibedecek olan Yeni Demokrat Parti'yi resmen kurdu. İsmindeki "Demokrat Parti" kelimesinden dolayı ta'kibi, levhasının indirilmek istenilmesi, 1962 Mart'ında savcılıkça kapatılmak teşebbüsü, Köprülü'nün ifâdesinin alınması v.b. hâdiseler ve mücâdeleler, bu partinin teşkilâtını genişletip yaşamasına imkân vermedi. Köprülü'nün, kurduğu yeni Demokrat Parti'nin arması olan Kır-at'ı, Adâlet Partisi teşkilâtının isteği ile, 10 Ekim seçimlerinde bu parti'nin amblemi olarak kullanılmasına 1965 Temmuz'unda izin vermesi, kendisinin sanki artık siyâsî hayattan çekileceğini bildiren bir beyannâmesi idi.

*

XX. Asır Türkiye'sinin gerek siyâsî, gerek ilmî ve fikrî inkişâfında çok mühim te'siri bulunan Fuad Köprülü, orta boylu ve zayıf, beyaz,

siyah saçlı, uzun kirpikli yeşil gözlü, bıyıklı idi. Halk, bilhassa hakîkî münevverler tarafından çok sevilen ve sayılan bir şahsiyettir. Keskin zekâsı dolayısıyla her çevreye kolaylıkla intibâk eder, çocukla çocuk, büyükle büyük olur, nüktedânlığı, hoş-sohbetliliği ile, muhitinde neş'e ve huzûr verici bir hava yaratırdı. Ketûm, insan gücünün üstünde mütehammil ve sabırlıydı; lâıyk gördüklerine karşı yardım-severdi. Kimseye muhtaç olmamak endîşesiyle muktesit davranmış, israftan dâimâ kaçınarak mütevâzî^c bir hayat sürmüştür. Şahsî ve ilmî haysiyetini hiçbir zaman kendi menfaatlerine fedâ etmeyen Köprülü, Maârif Vekâleti Müsteşarlığı esnâsında vazife icâbı sık-sık İstanbul'a gidip-geldiği hâlde, evim orada diyerek harc-i râh almağı reddetmişti; Dışişleri Bakanı iken, muhtelif Avrupa seyahatleri dolayısıyla almış olduğu tahsisâtтан artan kısmı, yurda döner-dönmez îade ettiğinden, birçok kimseler takdirle bahsederdi. Şahsî çıkarlarını millî menfaatlere üstün tutanlar, Devlet hazinesinden faydalanmağı meslek edinenler; ilmi, birtakım riyâkârlıklara, sahtekârlıklara âlet edenler en çok nefret duyduğu, hattâ kin beslediği kimselerdi ve bu gibi şeyleri haber almak husûsunda çok mütecessisti. Bir bakıma çok mütevâzî^f olan Fuad Köprülü, bir bakıma çok mağrurdu; samîmiyyetine inandıklarından şefkatini, bildiklerini öğretmeğı, rehberliği esirgememiş, fakat *ulemâ-yi rusûm* diye istihzâ ettiği ilim sahtekârlarına karşı dâimâ mağrur, kibirli bir tavır takınmıştır. İlmin, siyâsetin, hattâ san'atın ahlâk zaafılarıyla bağdaşamayacağı kanaatine samîmiyyetle bağı olan vatan-sever Fuad Köprülü'nün hayatı, işte bu yüzden başlangıcından sonuna kadar, âdetâ, memleketimizi içinden kemiren ve gittikçe istilâ sâhasını genişleten mânevî bir düşman orduyu bitip-tükenmez mücâdelelerle doludur.

"Bir ilim kitabı alabilmek için ne ferâgatlere, ne fedâkârlıklara katlanmadım. Kendime istediğim gibi bir hüviyyet verebilmek için çok didindim; lâkin, Sorbonne'un üzerine Türk bayrağı çekildiği zaman, bunların hepsini unuttum. Bütün çektiklerim, karşılaştığım bütün müşkiller gözümün önünden silindi. O dakikada bütün dünya gözüme kırmızı bir bayrak şeklinde görünüyordu. Bu benim için hayatımın en büyük mükâfatlarından biri oldu" diyen¹² Prof. Fuad Köprülü, son derece milliyetperverdi; eserlerinde, dâimâ, nasıl eski bir mâzîye sâhib olduğumuzu, Türkler'in başka milletler üzerindeki te'sirini, mânevî zenginlik-

12 H.F., *Profesör Fuad Köprülü Paris'ten Döndü*, *Akşam* gazetesi, nu. 7573, 21 Ekim, 1939.

lerini aydınlatmıştır. Acı bir vesileyle, onun hayatını ana çizgileriyle canlandırdığımız bu yazımızda, eserleri, ülûbu ve husûsiyetleri üzerinde durmağa imkân göremiyoruz. Hepsi başka cephelerden kıymet ifâde eden yazıları hakkındaki bibliyografiler, Batı'da da eşine pek rastlanmayan bu büyük, ciddi ilim adamının, ömrü boyunca yorulmaksızın nasıl çalıştığına dâir kısmen fikir verebilir: Muhtelif sâhadaki neşriyatının 1913-34'e kadarki sayısı 289, 1912-40 arasındakiler 325'dir¹³. 1950'de tertibedilen bibliyografyada 1304 yazısı tesbit edilmiştir¹⁴. 1912-1950

13 Şerif Hulûsî Sayman, *O. Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1913-1934*, İst., Burhâneddin Matbaası, 1935.—Ayn. müellif, *O. Profesör Dr. Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1912-1940*, İst., Muallim Ahmed Hâlid Kitabevi, 1940.

14 *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*—I., Doğumunun 60. yıldönümünü kutlamak için Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmıştır. Toplayanlar: H. Eren—T. Halası-Kun, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, vu. Seri, Sayı: 20, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1950.

Samî Özerdim, bu *Armağan*'daki, *F. Köprülü'nün Yazıları: 1908-1950* başlıklı araştırmasında bulunan eksiklerden bâzılarını tesbit etmiş ve bunları not hâlinde Türk Tarih Kurumu'na vermiştir. Bu notları aynen neşr ve kendisine teşekkür ediyoruz:

Tekzâ-yi Hayâl, Musavvar Muhit, c. I, nu. 22, 16 Mart, 1909, s. 34 (Şiir).—*Hicret Türküleri, Türk Duygusu*, nu. 3, 23 Mayıs, 1913, s. 30 (Şiir).—*Edîb ve Mütefekkir Ziyâretlerine Zeyl: Münşî-i zarâfet-mu'tâd Süleyman Nazîf Beyefendi'ye, Vakit*, 6 Şubat, 1918, s. 2.—*Âzerî Edebiyatı Tarihi, Türk Dünyası*, nu. I., 6 Eylül, 1919 (Bu sayı görülemedi. Bu sayıda başlayacağı 5 Eylül günkü gazetede bildiriliyor); nu. 2, 3, 4; 19, 20 ve 23 Eylül, nu. 5, 6; 22 ve 23 Ekim [Tamamlanmış olmalıdır. Gördüğümüz 2-93'üncü sayılarda başka tefrika yoktur.], s. 2. [Gazetenin *edebî ilâve*'lerinde de yazıları bulunduğu anlaşılıyor. Bu *ilâve*'leri göremedik. Ancak, 27 Ağustos tarihli gazetede, 1 Eylül'de çıkacak gazetede yazısı bulunduğu; 3 Eylül gününe âit nüshada 4 Eylül'de verilecek *ilâve*'de Bâkî hakkında bir incelemesi bulunacağı bildiriliyor. 12 ve 19 Eylül'de çıkacak *ilâve*'lerde neler bulunacağı kaydedilmemiştir. 24 Eylül ve 1 Ekim günkü gazetelerde 25 Eylül ve 2 Ekim'de verilecek *ilâve*'de yazısı bulunduğu bildirilmiştir. 10 Ekim tarihinde çıkacak *ilâve*'de neler bulunacağı bildirilmemiş, bundan sonraki sayılarda *ilâve*'den söz edilmemiştir].—*Cumhuriyet Arması Münâsebetiyle: Türk Tarih Encümeni'nden Bir Sual, Akşam*, 30 Kasım, 1925, s. 2 [Amasyalı Husâmeddin (Yazar)'in 5 ve 21 Kasım tarihli gazetede cevapları çıkmıştır].—*Mîr 'Alî-Şîr Nevâ'î—Doğumunun 500'üncü yıldönümü münâsebetiyle, Yeni Ses*, 25 Haziran, 1926, s. 3.—*Asrîlik ve Vatanperverlik, Yeni Ses*, 9 Eylül, 1926, s. 2.—*Millî Lisân ve Ehemmiyeti, Yeni Ses*, 16 Eylül, 1926, s. 2.—*Milliyet ve İlim, Yeni Ses*, 23 Eylül, 1926, s. 2.—*Münevverlerin Vazifesi, Yılmaz*, 15 Ocak, 1931, s. 4.—*Okumak İhtiyacı, Mekteb*, nu. n., 7 Mart, 1932, s. 1-2.—*Ortazaman Türk Hukuk Müesseseleri, Kurun*, 24 ve 25 Eylül, 1937, s. 2 [Belleten, c. n., nu. 5 ile, ikinci *Türk Tarih Kongresi*'nda çıkan yazının eksik yayını].—*Sinân'ın Monografisi, Yücel*, c. vi., nu. 39, Mayıs, s. 96 [1937'de yayımlanan *Sinân, Hayatı, Eseri'nden*].—*Partimiz ve İdeolojimiz, Tan*, 30 Mayıs, 1939, s. 5.—*Yıldönümünde Düşünceler: Türk Milleti'nin Birlik Manzarası, Cumhuriyet*, 10 Kasım, 1941, s. 3. ANKETLERE CEVAPLAR, KONUŞMALAR: *Mülkiyyet-i edebiye hakkındaki fikirleri, Dergâh*, c. iv., nu. 42, 5 Ocak, 1923, s. 90.—*Bir Mülâkât:*

yılları arasındaki yalnız ilmî yazılarını içine alan bibliyografyada 406 eseri mevcuttur¹⁵ ve bahsettiğimiz bu bibliyografyalarda, kaydedilmeyen yazıları da bulunduğunu söyleyebiliriz. Mevzularını tam bir vuzuhla kavrayan ve ifâde eden, ciddiyetiyle birlikte sürükleyici ve câzip bir üslûba sâhip bu mümtaz şahsiyyetin —msl., *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki *Çagatay Edebiyatı*, *Âzerî Edebiyatı*, *Arûz*, *Bayrak* maddeleri gibi— öyle makâleleri vardır ki, beş-altı formalık ayrı birer eser teşkil edebilir. Prof.

Türk Tarihi Nereden Başlar, *Millî mec.*, nu. 31, 15 Şubat, 1925, s. 498-99.—*Âhiret'e İnanır mısınız? Köprülüzâde Fuad Bey: Ben istikbâl ile alâkadâr değilim*, *Resimli Ay*, c. iv., nu. 31/I, Mart, 1927, s. 43.—*Akademi Mes'esi Hakkında Anketimiz*, *Hayat*, c. ii., nu. 48, 27 Ekim, 1927, s. 6 (426).—*İntihâl Dedikodusu Etrâfında*, *Meş'ale*, nu., 2, 15 Temmuz, 1928, s. 3.—*Fikret Âdil, Edebi Mülâkâtlar—II.*, *Köprülüzâde ile ve Edebiyat Günü*, *Cumhuriyet*, 3 Kasım, 1928, s. 4.—*Müderreslik, Siyâset—Köprülüzâde Fuad Bey Ne Fikirde*, *Cumhuriyet*, 16 Ekim, 1930 [Ayrıca, bu gazetenin 19, 20, 21 Ekim, 7 Kasım tarihli sayılarına bakınız].—*Matbû'ât Kânûnu Nasıl Olmalı—Köprülüzâde Fuad Bey'in Fikirleri*, *Yeni Gün*, 11 Temmuz, 1931, s. 1, 2.—*Nedim Heykeli Yapılmalı mı—Köprülüzâde Fuad... Beyler'in Fikirleri*, *Yeni Gün*, 19 Ağustos, 1931, s. 1, u.—*Köprülüzâde'ye Göre Dil İnkilâbında Tekâmül İddi'âsı*, *Vakit*, 15 Ekim, 1932, s. 1, 9.—*Dil Anketi—Dil Anketimize Köprülüzâde Fuad Bey Ne Diyor*, *Milliyet*, 28 Mart, 1933, s. 1, 5.—*Türk Fransız Dostluğu—Fuad Köprülü ile Paris'te Bir Konuşma*, *Kurun*, 15 Haziran, 1935, s. 3.—*Kandemir, Fuad Köprülü Yeni Gün'e Anlatıyor*, c. vii., nu. 160, 1 Nisan, 1936, s. 18, 21.—*Abdülhak Hâmid, Varlık*, c. iv., nu. 92, 1 Mayıs, 1936, s. 305 (İhtisaslar).—*Millî Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz* [Nusrat Safâ Coşkun'un bu isimli kitabında (İst., İnkilâp kitabevi, s. 4), *Köprülü'nün cevâbı*].—*Harf İnkilâbı Bayramı*, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos, 1938, s. 9.—*Hasan Bedreddin Ülgen, Fuad Köprülü—Yarın yirmibeş senelik çalışması tesbit edilecek olan Profesör'le kısa mülâkât*, *Vakit*, 3 Mart, 1939, s. 3.—*Hikmet Feridun (Es), Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam—Fuad Köprülü*, *Yedigün*, c. xii., nu. 352, 5 Aralık, 1939, s. 10-11, 27.—*Servet-i Fünûncular Anlatıyor*, *Servet-i Fünûn*, c. xxxvii., nu. 2275, 28 Mart, 1940, s. 300 (Mektup).—*Ahmed İhsan ve Servet-i Fünûn—Neler Dediler*, *Servet-i Fünûn*, c. xciii., nu. 2421, 14 Ocak, 1943, s. 110 [Önceki yazının ayıdır].—*Edebî Anketimiz: Konuşan, Şinâsi Özdenoğlu*, *Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Cevâbı*, *Varlık*, c. xiv., nu. 242, 1 Ağustos, 1943, s. 25-7 [Şinâsi Özdenoğlu, *Edebiyatımızın Beş Ana Mes'esi*, İst. İnkilâp Kitabevi, 1949, s. 68-71]. N o t : Fuad Köprülü'nün çeşitli ilmî ve terbiyevî mevzular üzerinde demeçleri, politika konuşmaları vardır. Prof. Yûsuf Özer'le münâkaşaları için *Cumhuriyet* ve *Milliyet*'in Nisan ve Mayıs sayılarına, yine *Milliyet*'in 1928 yılı Ağustos, Eylül sayılarına bakılmalıdır. Karşılıklı münâkaşalarda gazetelere akseden haber ve demeçler, bibliyografyamızın dışında kalmıştır.—*Fuad Köprülü'nün Yazıları* başlıklı bibliyografyamızın (1950), 167'nci sayfasında, 8'inci satırda verilen *Hiyâbân-ı Elem* adlı şiir (*Servet-i Fünûn*, c. xlii., s. 510), başka bir Mehmed Fuad'a âit olmalıdır. Dergide yayımlandığında, altındaki imzâ sâdece, Mehmed Fuad'dır.

15 60. *Doğum Yılı Münâsebetiyle Fuad Köprülü Armağanı (Mélanges Fuad Köprülü)*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tarafından neşredilmiştir; İst., Osman Yalçın Matbaası, 1953. Bu bibliyografya, Prof. Osman Turan tarafından hazırlanmış ve onun imzâsıyla olan *Mukaddime*'ye ek olarak basılmıştır (S. xxv-L.); önekiyelerden daha iyi tarafı, aynı araştırmanın Türkçe ve yabancı dildeki neşirlerinin birlikte kaydedilmesidir.

Fuad Köprülü, 1950'den sonra da, eskisi kadar çok olmamakla beraber, yine neşriyatta bulunmuştur; ilmi eserlerinin mühim kısmı, daha önce basılan kitaplarının düzeltme ve ilâvelerle ikinci baskılarıdır. Şimdi, yukarıda sözü geçen bibliyografyalarda bulunamayan 1950'den sonraki yazılarının listesini veriyoruz:

1. *Dünya Sulhu ve Türkiye'nin Dış Siyâseti*, *American International News Service*, 19 A.A. Buradan naklen *Hürriyet* gazetesi, 20 Ağustos, 1950.
2. *Turkey's Foreign Relations in 1952*, Turkish Information Office, 1952, 19 sayfa (*Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Konuşması, Aralık*, 1951).
3. 1952'de İstanbul'da Toplanan XXII. Müsteşrikler Kongresi'nin Açış Nutku, *İslâm Tedkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. I., İst., 1953 ve ayrı basım.
4. *Alcune Osservazioni Interno all'infuleza delle İstituzioni Bizantine sulle İstituzioni Ottomane*, Pubblicazioni Dell'istituto Per L'Oriente, Nr. 50, Roma, 1953, 174 sayfa.
5. 1945'den 1957'ye.. *Ne İdi, Ne Oldu? Vatan* gazetesi, 6 Ekim, 1957 (*Yeni Gün* gazetesi tarafından iktibas edilmiştir).
6. *Programını Unutan Demokrat Parti*, *Vatan*, 10 Ekim, 1957.
7. *Bizde Siyâsi Ahlâk*, *Vatan*, 13 Ekim, 1957.
8. *Demokrat Parti'nin Kapalı Beyân-nâmesi*, *Vatan*, 17 Ekim, 1957.
9. *Seçimlere Giderken*, *Vatan*, 21 Ekim, 1957.
10. *1957 Seçimleri*, *Vatan*, 4 Kasım, 1957.
11. *Demokrasi Yolunda, 1945-1950: I— Dün, Bugün*, *Vatan*, 12 Kasım, 1957.
12. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: II— İkinci Dünya Harbi'ne Kadar*, *Vatan*, 14 Kasım, 1957.
13. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: III — Harb Sonunda Dünya ve Türkiye*, *Vatan*, 17 Kasım, 1957.
14. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: IV— Türkiye'de Demokrasi*, *Vatan*, 19 Kasım, 1957.
15. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: V — C.H.P. İçinde İlk Hareketler*, *Vatan*, 21 Kasım, 1957.
16. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: VI— Dörtlü Takrîr*, *Vatan*, 23 Kasım, 1957.
17. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: VII— Takrîr'in Gurup'ta Müzâkeresi, 4'e Karşı 400 Kişi*, *Vatan*, 25 Kasım, 1957.
18. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: VIII— Meclis'te Bir Hâdise*, *Vatan*, 27 Kasım, 1957.
19. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: IX— C.H.P.'den Çıkarılışımız*, *Vatan*, 2 Aralık, 1957.
20. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: X— Demokrat Parti Kurulana Kadar*, *Vatan*, 4 Aralık, 1957.
21. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: XI— Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, *Vatan*, 6 Aralık, 1957.
22. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: XII— Demokrat Parti Programı*, *Vatan*, 9 Aralık, 1957.
23. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: XIII— 1946 Seçimleri'ne Kadar*, *Vatan*, 19 Aralık, 1957.
24. *Demokrasi Yolunda, 1945-50: XIV— 1946 Seçimleri*, *Vatan*, 22 Aralık, 1957.

25. "Amerika'nın Sesi Radyosu Bilgi Ufukları Programı: Tanınmış siyaset ve ilim adamı Prof. Köprülü, istikbâl ve milletlerarası mes'eleler hakkında görüşünü izâh etti", *Dostluk*, c. I., nu. 10, 17 Nisan, 1957.
26. *Yüz Yıllık Bir Dâvâ: Türkiye'de Hürriyet Mücadeleleri*, *Vatan*, I Mayıs, 1958.
27. *Hangisi Üstün: Parti Menfaati mi, Memleket Menfaati mi?* *Vatan*, 19 Mayıs, 1958.
28. *Yeni Zamlar Karşısında: İktisâdî Buhrânın Son Safhaları*, *Vatan*, 17 Haziran, 1958.
29. *Harvard'da Bir Konferans: Türk Milleti'nin Hedefleri*, *Cumhuriyet*, 4 ve 5 Kasım, 1959.
30. *Bir Nutuk Münâsebetiyle*, *Vatan*, 9 Kasım, 1959.
31. *Maârif'imizin Bugünkü Durumu*, *Vatan*, 23 Kasım, 1959.
32. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, VIII. Seri.—Sayı 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959, XIV+124 sayfa [Müellifimizin, *Les Origines de L'Empire Ottoman* (Paris. E.de Boccard, 1935) adlı eserinin tercemesidir. Bu mühim eserin, 1955'de Saray-Bosna'da basılan ve Prof. Nedim Filipoviç'in müellifimiz hakkında mukaddimesini içine alan *Porijeklo Osmanske Carevine* adıyla Sırb-Hırvatça tercemesi de vardır].
33. *Namık Kemal, Renan Müdâfaanâmesi (İslâmiyet ve Maârif)*, Yayınlayan: Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, Millî Kültür Yayınları—Dini Kültür Serisi, Nu. I., Ankara, Güven Matbaası, 1962, 78 sayfa.
34. *Türk Sazâirleri, I.*—Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzı'nın Menşeyi ve Tekâmülü, XVI. ve XVII. Asır Sazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. I., Ankara Güven Basımevi, 1962, s. I-182.
35. *Türk Sazâirleri, II.*—XVII. Asır Sazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 2, Ankara, Güven Basımevi, 1962 s. 183-378.
36. *Türk Sazâirleri, III.*—XVIII. Asır, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 3, Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 379-518.
37. *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Prof. Dr. W. Barthold'dan terceme, *Başlangıç'la, İzâh ve Düzeltmeler* kısmı ilâve edilmiştir; *Geniş İzah, Düzeltme ve İlâveler'le*, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Neşri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963, XXIV+368 sayfa.
38. *Dış Politika Nasıl Olmalıdır; Türkiye'nin Siyasetinde Değişecek Birşey Yoktur* (Beyânât), *Cumhuriyet* gazetesi, 11 Ekim, 1964.
39. *Türk Sazâirleri, IV.*—XIX. Asır Sazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 4, Ankara, Güven Basımevi, 1964, s. 519-700.
40. *Demokrasi Yolunda (On the Way to Democracy)*, Tibor Halasi-Kun Neşri, Mouton and Co., London—THE HAGUE—Paris, 1964, XXXII+928 sayfa (Bu kitapta, müellifimizin 1945-50 yılları arasında muhtelif gazetelerde çıkan 283 siyâsî makâlesi toplanmıştır. Amerika, İngiltere üniversitelerinde, Şarkiyât sâhasında çalışan talebelere, Türkçe'nin güzel bir örneği olarak ve fikren gelişmeleri için okutulmakta, tavsiye olunmaktadır)¹⁶.

¹⁶ Bu eser hakkında bibliyografya makâlesi için bk., B. Lewis, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, vol., xxviii., part-2, 1965, s. 453.—Mihin Eren, *Belleten*, c. xxx, nu. 118, Nisan, 1966, s. 301.

41. *Orta-Asya Türk Dervişliği Hakkında Notlar, Türkiyât Mecmuası*, c. XIV., 1964, s. 259-62.
42. *Türk Sazşâirleri*, V.—XIX. Asır Sazşâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 5, Ankara, Güven Basımevi, 1965, s. 701-826.
43. *Yunus Emre'nin Mezarı, Meydan mec.*, nu. 20, Haziran, 1965.
44. *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan VII. Seri.—Sayı: 47, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1966, XIV+472 sayfa.
45. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, XXIV+376+16 sayfa.

*

Prof. Dr. Fuad Köprülü, 15 Ekim, 1966 tarihine rastlayan Cuma günü, Ankara'da, saat 18.30-19 arasında, Türk Tarih Kurumu'ndan evine yürüyerek gittiği sırada trafik kazası geçirmiş ve sol bacağına femur kemiği kırılmıştı. Bu pek de mühim olmamakla beraber, uzun süre alçıda ve yatakta kalması, 1964'de teşhis konulan şeker ve damar sertliği hastalıklarının şiddetlenmesine yol açtığından, 28 Haziran, 1966'da, Salı günü, saat 12.40'da, İstanbul'da Baltalimanı Hastahânesi'nde hayata gözlerini yummuştur¹⁷. Cenâzesi, 1 Temmuz Cuma günü, namazı Bayezid Câmî'i'nde kıldıktan ve İstanbul Üniversitesi'ndeki merâsimden sonra, eller üzerinde, Çenberlitaş'ta Köprülü Mescidi'ne bitişik âile kabristanına nakledilmiştir; bu mescidin hemen penceresi önündeki ilk kabirde —babası Fâ'iz Köprülü ile aynı kabirde— gömülüdür.

Tanrı rahmet eylesin; nûr içinde yatsın !

17 Hâlercemesi ve eserleri hakkında kısaca bilgi edinmek için bk., (1) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. III., İst., Öztürk Matbaası, 1932, s. 437-440. (2) *Encyclopédie Biographique de Turquie*, 1930-1933. (3) İbrâhim Alâeddin Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 223. (4) Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst., Yedigün neşri, s. 361-364. (5) Hocalık hayatının yirmibeşinci yıldönümünün kutlanması münâsebetiyle basılan broşür., İst., 1939. (6) Jean Deny, *Voix de Turquie, Les Nouvelles Littéraires*, nr. 907, 2. Mart 1940 (Tercemesi için bk., Peyâmî Erman, *Bir Anket Cevabı, Ülkü mec.*, c. XVI., nu. 87, Mayıs, 1940, s. 258-60). (6) Brockhaus. (7) *Rus Edebiyatı Ansiklopedisi*. (8) *World Biography*, 1948. (9) *International Who's Who*, 1952. (10) *Current Biography*, c.14, nu 6, Haziran, 1953, s. 36-38 (Bu sonuncuda, bilhassa siyâsî hayatı, Dışişleri Bakanlığı sırasındaki çalışmaları ve ta'kip ettiği siyâsete dâir geniş bilgi verilmiştir).